

Com es pot identificar una obra, fins ara desconeguda, de Miquel Àngel

Algú es pot preguntar com és possible identificar encara una obra d'art, fins ara anònima, i atribuir-la a Miquel Àngel. L'única resposta possible és que, a més de tenir una preparació general en història de l'art i en les tècniques de recerca aplicables, un bon ull observador i una curiositat per qualsevol problema sense resoldre, és evident que cal també tenir al davant una peça artísticament excepcional que susciti la sospita que podria ésser-li atribuïda.

Aquest és el cas que m'ha esdevingut a mi. La peça excepcional l'he tinguda davant dels ulls durant una colla d'anys -des del 1932 com a escolà i des del 1939 com a monjo de Montserrat. Després que l'abat Antoni M. Marcet, l'any 1920, adquirís a Roma el santcríst meravellós, el meu professor d'història de l'art, el pare Celestí Gusi, l'atribuí a Lorenzo Ghiberti, l'escultor de dues portes del baptisteri i de la catedral de Florència. Jo mateix ho anava repetint sempre que s'esqueia de parlar-ne.

En les estades durant anys a Itàlia, passades sobretot a Roma des del 1947, i en les visites successives a la península veïna vaig començar per escrutar atentament l'obra de Ghiberti. A partir, però, dels anys seixanta vaig considerar que Ghiberti, malgrat ésser sens dubte un gran artista que havia introduït la Renaixença clàssica en el seu art, encara impregnat de la dolçor del gòtic italià, no em semblava possible que fos l'autor d'aquell santcríst d'ivori. En aquest hi traspuava un realisme molt més accentuat i una altra concepció de l'anatomia humana molt més precisa. Vaig apartar Ghiberti del meu horitzó. De seguida hi aparegueren una colla d'escultors i artistes italians que emplenaven aquell segle XV i més enllà, tant o més famosos que Ghiberti: a Florència i alentorns, Brunelleschi, els grups de germans Pollaiuolo, Da Maiano i Da Sangallo (especialment Giuliano), sobretot el mestre Donatello, la família Della Robbia, Baccio da Montelupo, el Torrigiano, Il Sansovino, Verrocchio i Benvenuto Cellini; sense oblidar els que treballaven a Bolonya: Jacopo della Quercia i Niccolò dell'Arca, admirats per Miquel Àngel, tant que a aquest li fou encarregat el complement de l'arca de sant Domènec. A tots aquells, però, els mancava quelcom que traspuava del santcríst de Montserrat.

Tot escrutant aquell horitzó boirós veia com s'emplenava amb una figura excepcional: Michelangelo Buonarroti. Això era a partir dels anys setanta. En visites successives em tornava a extasiar, tant a Florència davant el David de l'Accademia i les obres recollides en el Museu del Bargello, com a Roma enfront de la *Pietat* de la basílica vaticana. La idea que Miquel Àngel podia ésser l'autor del santcríst de Montserrat anava prenent consistència mental. La bibliografia *ad hoc* començà a omplir la meua taula, que visites a biblioteques romanes, barcelonines i de Montserrat complementaven. Bibliografia que em féu adonar ben aviat de la mancança total de documents que poguessin testificar ni el nom de l'autor ni el dels possessors successius del santcríst d'ivori.

Poc podia demostrar res, doncs, sense emprar el mètode de comparatiu estilístic, el propi de d'historiador de l'art. L'examen fou minuciós. El cos del Crucificat va ser analitzat detall per detall: des del cap, els cabells, la barba i el bigoti, les orelles, els ulls, la boca i les dents; passant cap als braços, les venes, les mans, els dits, les ungles; baixant pel tors i l'esquena, la musculatura perfectament ponderada, amb mugrons, melic, pubis, cuixes, cames i peus amb dits i ungles; fins als afegits, com la corona d'espines, els claus, el drap, amb orla molt fina, que a penes el cobreix, amb la cordeta que el lliga, i el títol INRI. Tot va ser analitzat, com deia, i comparat amb els elements corresponents representats en les obres autèntiques de Buonarroti; fins i tot les més recentment atribuïdes amb molta probabilitat. Em van aconsellar dos metges molt solvents.

Per a examinar els detalls del santcríst i comparar-los amb els similars de les seves obres certes calia abans seriar aquestes cronològicament. L'estudi minuciós m'ha dut a la comparació amb obres del gran artista datades o datables entre els anys 1492 i 1500 i algunes poques de posteriors, i situar la talla del santcríst d'ivori vers el 1497-1498. I és que l'estil i la

tècnica de Miquel Àngel evolucionaven d'un any a l'altre. D'una simplificació de formes clàssiques va passar a una perfecció anatòmica del cos humà difícilment superable, just en aquell llarg quinquenni. Amb els anys, ja dins del segle XVI, la musculatura dels seus cossos es torna més marcada, fins a depassar, amb exageració, les formes normals. La comparació més evident es focalitzava en el Jesús mort, jacent a la falda de Maria, la seva Mare, de la *Pietat*, vaticana datada entre el 1497 i el 1499. Els detalls eren coincidents en el noranta per cent. D'aquí que fins em vaig sentir impel·lit a proposar la hipòtesi que el mestre se servís del mateix jove madur, com a model, tant per al Crist crucificat, morent, com per al Crist jacent de la *Pietat*.

Un esborrany de primera redacció de l'estudi era llest a mig 2002; la definitiva no l'enllestia fins al 2004. Perquè, en aquest darrer any apareixia exposat al Museu Horne de Florència un altre santcrist atribuït a Miquel Àngel. El nou Jesús crucificat, de fusta, no tenia tampoc cap documentació que n'avalés l'autoria. Malgrat això, el santcrist «Horne», estudiat durant deu anys per vuit especialistes, dos d'ells metges anatomistes competents, ha estat atribuït, només per la comparació estilística, sovint sense interrogant, a Miquel Àngel. Jo hauria tingut el mateix dret de treure'l, l'interrogant, del de Montserrat, estant com estava de convençut que la concordança de detalls, que ofería la comparació minuciosa, justificava la gairebé certesa de l'atribució. Si no l'he esborrat és perquè espero el judici d'especialistes (verament d'especialistes, no pas de *dilettanti*) que vulguin des d'ara estudiar-lo. No refuso pas la polèmica, però només la mantindré amb qui desmunti un per un els meus arguments, o amb qui aportí un testimoni documental que certifiqui que l'autor d'aquest santcrist meravellós de Montserrat és un artista diferent de Miquel Àngel. Ves per on: estic convençut que aquesta circumstància no es donarà.

Anscari Manuel Mundó

Institut d'Estudis Catalans, maig de 2006